

DINAMIČNA PROMENA Zoran Đinđić stupa na čelo Demokratske stranke 1993–1994*

APSTRAKT: Članak se bavi unutarstranačkim životom Demokratske stranke u periodu 1993–1994. godine kada je, posle relativno slabijeg uspeha na parlamentarnim izborima, na čelo stranke došao šef Izvršnog odbora dr Zoran Đinđić. Razmatraju se i rezultati stranke na sledećim parlamentarnim izborima i ulazak u parlament sa najvećim brojem poslanika u celom periodu 1990-ih. Članak je pisan na osnovu sačuvane dokumentacije u Dokumentacionom centru Demokratske stranke.

Ključne reči: Srbija, Demokratska stranka, parlamentarni izbori, Zoran Đinđić, opozicija

Decembarški parlamentarni izbori u Srbiji 1992. godine pokazali su da je Demokratska stranka sa oko 450.000 glasova predstavljala realnu političku snagu pozicioniranu oko demokratskog centra srpskog političkog i parlamentarnog života. Rezultati tih izbora, međutim, izneli su na videlo i mnoge nedostatke organizacije stranke. Na sednici skupštine Demokratske stranke 28. februara 1993. izabran je novi Glavni odbor, a podmlađen je Izvršni odbor na čelu sa dr Zoranom Đinđićem, sastavljen po resornom principu. Usvojeni su amandmani na stranački statut i odbori su obavezani da održe izborne skupštine. Zoran Đinđić je već tokom 1992. usvojio jasan profil političkog nastupa i posle učešća u dinamičnoj kampanji nije bio zadovoljan rezultatima. Smatrao je da je uradio sve što je bilo do njega, ali su pitanja liderstva i jasnog profilisanja stranke prema biračima ostala problem. Tokom te godine Đinđić je započeo promenu kursa Demokratske stranke. U prvoj polovini 1993. godine, on postepeno preuzima vodeću reč unutar stranke, što je već nagovestio aktivnim vođenjem poslaničkog kluba u republičkom parlamentu i u svojim javnim nastupima.

* Rad je deo projekta *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – Između demokracije i diktature* (177016) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

Na sednici Glavnog odbora DS, 13. marta 1993, prihvaćeni su program rada, sastav i resorna zaduženja članova Izvršnog odbora, prema predlogu Zorana Đinđića. Kao „mandatar“ za sastav ovog odbora Đinđić je izradio detaljan plan rada za prva tri meseca mandata. Pravci aktivnosti, prema Đinđiću, bili su sledeći: pojačati kontakt među članstvom; poboljšati politički rad odbora kroz bliže kontakte sa članstvom; formirati opštinske odbore gde god postoji dovoljan broj interesenata; poboljšati komunikaciju među odborima i sa vrhom stranke; ostvariti koordinaciju i podršku u radu; organizovati stručnu podršku odborničkim i poslaničkim klubovima; ojačati informisanje unutar stranke i ponovno pokrenuti list *Demokratija*; uspostaviti kontakt sa različitim udruženjima građana. Sa ovakvim programom Đinđić je izabran za šefa Izvršnog odbora. Na prvoj konstitutivnoj sednici IO održanoj 15. marta, gotovo u celosti usvojen je njegov program rada. Upravo će Izvršni odbor stranke biti nosilac novog kursa u stranci, koji će se ozvaničiti januarskom skupštinom 1994. godine i smenom Dragoljuba Mićunovića sa mesta predsednika Demokratske stranke.

O suštini nove platforme stranke, koju je Đinđić počeo da promovise sa mesta šefa Izvršnog odbora, svedoči i dokumenat odbora od 29. aprila 1993. U ovom dokumentu Đinđić je sublimisao strategiju stranke koja će ostati važeća u periodu 1993–1995. godine. Osnovne teze bile su: Demokratska stranka u narednom periodu treba da se zadrži u političkom centru opredeljujući se za umerene stavove i kompromis; stav stranke mora da bude jasan i različit od onoga što govore DEPOS, SRS i SPS; težište treba da bude na programu i realnim rešenjima za važne probleme; podržana je moderna federacija Srbije i Crne Gore; spoljna politika treba da bude razumna; stranka se orijentisala na 16 opština u kojima je imala vlast ili je učestvovala u njoj. U dokumentu je istaknuto: „Naš cilj je da postanemo u narednom periodu od nekoliko godina vodeća opoziciona stranka i zato ćemo koristiti svaku grešku naših konkurenata iz opozicije“. Demokratska stranka se odredila prema Srpskoj radikalnoj stranci kao totalitarnoj stranci čija politika šteti interesima Srbije; radikale je trebalo napadati u svakoj prilici. Socijalistička partija Srbije je označena kao glavni neprijatelj. Socijaliste, kako je naglašeno, ne treba kritikovati po ideološkom klišeju nego treba argumentima ukazivati na njihove propuste u vlasti. „Ukoliko su državni organi učinili nešto dobro ne treba zazirati od toga da se to pohvali i u tome je razlika između DS i ostalih stranaka. Mi nemamo nikakvih predrasuda i sve stranke bez obzira na njihovu ideološku određenost smatramo političkim konkurentima.“ Stranka je usmerila delatnost na propagandu svog programa i ideja konkretizujući je raznim akcijama, pripremama za izbore, radom na selu i sa interesnim grupama (sindikatom, mladima, pojedinim profesijama i dr.). Ovakve stavove sadržalo je uputstvo koje je Izvršni odbor poslao svim opštinskim odborima, sa zahtevom da se ono pročita članstvu. Zoran Đinđić je želeo da prodrma članstvo stranke i informiše ga o novoj strategiji. Navedene stavove zastupaće Demokratska stranka i sam Zoran Đinđić prvo na izborima 1993, a potom u republičkom parlamentu 1994–1995. godine.

Đinđićevo angažovanje u Izvršnom odboru stranke bilo je veoma aktivno. Mnoge svoje stavove on je brusio u ovom stranačkom telu. U istom periodu aktivno je radio u parlamentu, što se vidi iz zapaženih nastupa i amandmana koje je podneo na predloge zakona. Uz dinamičan politički život bilo je i lepih porodičnih događaja; te godine Zoran Đinđić postao je po drugi put otac.

U jesen te godine na raznim nivoima DS govorilo se da je nužna smena u rukovodstvu stranke, kao i promena načina njenog predstavljanja u javnosti. U više navrata se čulo da stranka gubi prostor u medijima, što se direktno odražavalo na podršku građana. Razlozi su, kako je ocenjeno, bili sledeći: bavljenje opštim mestima, neadekvatan pristup realnim mogućnostima medija i građana da prime ideje Demokratske stranke, slabo uključivanje novih ljudi u kreiranje i vođenje stranačke politike.

Na sednicama Izvršnog odbora stranke 31. avgusta, odnosno 3. septembra 1993. Đinđić je otvorio pitanje reforme Demokratske stranke. Predložio je da se rasprave sva pitanja oko kojih stranka u narednom periodu treba da ima jasne i principijelne stavove, kao i da se usvoji program kojim IO namerava da oživi stranačku organizaciju i da se intenzivira stepen međusobne informisanosti i komunikacije. Ovaj „krizni program“ stranke trebalo je da sadrži odgovore na najaktuelnija pitanja političkog, ekonomskog i socijalnog karaktera u državi. Po Đinđićevom mišljenju, bila su to sledeća pitanja: odnos prema vlasti (cilj: prelazna vlada koja bi pripremila ravnopravne uslove za izbore) i prevremenim izborima (manjinska vlada nije mogla dalje da zastupa interese naroda); saradnja sa drugim političkim strankama (sa kojima se može postići saglasnost o ključnim pitanjima državne, ekonomske i socijalne politike, bez obzira na ideološke razlike); odnos prema sankcijama (intenzivna međunarodna aktivnost u cilju njihovog ukidanja); socijalna politika; odnos prema Srbima van Srbije („podrška legitimnim pravima Srba u Republici Krajini da zaštite svoje nacionalne interese, kao i podrška Srbima u Srpskoj republici u nastojanjima da dođu do mira i dogovora sa nacionalnim zajednicama u Bosni“). Glavnom odboru je trebalo predložiti održavanje vanredne skupštine stranke do kraja godine, kako bi se izabrali potpredsednici stranke (tada u statusu vršilaca dužnosti) i inovirao program stranke. Sekretarijat stranke je reorganizovan, a donete su nove smernice i načini rada u nižim organima stranke.

Odnosi između Đinđića i Mićunovića počeli su da se hlade tokom 1993. godine. Njihove odnose je posebno pogoršao odlazak Mićunovića kod Slobodana Miloševića, na njegov poziv, koji je usledio posle razlaza SPS i radikala. Đinđić je na Izvršnom odboru 4. oktobra istakao da su ga o tom susretu obavestili ljudi van stranke, a tek tog 4. oktobra na njegov zahtev i predsednik Mićunović. Upozorio je na veoma loš odjek tog događaja u javnosti i političku štetu koja se već nazirala, kao i na utvrđene stavove o poziciji stranke u sukobu SPS i SRS i osvajanju prostora koji se tu otvorio. Đinđić je obavestio Izvršni odbor da je o ovim problemima razgovarao sa predsednikom stranke, kao i o „činjenici da se (dugo-

vori) od strane predsednika Stranke ne poštuju“. U tim trenucima nekoliko članova IO je već bilo uzdržano čekajući objašnjenje predsednika Mićunovića.

Predlog Izvršnog odbora za zakazivanje vanredne skupštine Demokratske stranke, saopšten na sednici Glavnog odbora 9. oktobra, izazvao je neudomice kod pojedinih članova tog tela. Iz tih razloga Đinđić je 12. oktobra odlučio da napiše pismo članovima Glavnog odbora: „Da bih predupredio pogrešna tumačenja mojih stavova i namera, dužan sam da Vam ponudim jasan odgovor na osnovna pitanja koja se postavljaju u ovom kontekstu“. U pismu je izneo razloge za sazivanje vanredne skupštine DS. „Stranka koja na vanredne političke okolnosti ne reaguje vanrednom mobilizacijom svih svojih potencijala, neće se posle izbora naći među pobednicima“. Stranački izbori u februaru su usledili posle skromnih rezultata na saveznim i republičkim izborima. Tada nije postojala ni spremnost ni potreba za novom i ofanzivnijom politikom, pa prema tome ni za kadrovskim rešenjima koja bi odgovarala takvoj politici. „Situacija je sada izmenjena. Sada nam treba dinamična i aktivistička politika. O njoj ne možemo razgovarati, a da ne razgovaramo i o njenim nosiocima, od najvišeg do najnižeg nivoa u stranci.“ Time je objasnio i svoju kandidaturu za predsednika stranke. „Demokratska stranka je svojim dosadašnjim nastupom uspela da se održi na političkoj sceni kao parlamentarna stranka, što je samo po sebi izuzetan uspeh. Međutim, tu je dostignut određeni plafon, kojim ne možemo biti zadovoljni. Uveren sam u to da mogu da probijem taj plafon. Pošto se razvojni potencijali svake stranke vezuju za razvojne potencijale njenog prvog čoveka, stranka koja hoće ekspanziju mora otvoreno da raspravlja o ekspanzivnim potencijalima svog prvog čoveka. Svojom kandidaturom ja samo želim da pokrenem takvu raspravu. Ni manje, ni više.“ Konkurencija i nadmetanje, po Đinđićevom mišljenju, ne mogu da štete jednoj zdravoj organizaciji kao što je to bila Demokratska stranka. Odbacio je i spekulacije o potpirivanju novog rasepa. Koliko su prevremeni parlamentarni izbori dobri za Srbiju, toliko su i za njegovu stranku dobri vanredni stranački izbori – ocenio je Đinđić. U internom stranačkom dokumentu on je formulisao „novi nastup Demokratske stranke“ i definisao poziciju konkurentskih stranaka – SPS, SRS i Koštuničine Demokratske stranke Srbije.

„Ako želi da i posle ovih izbora ostane na političkoj sceni, DS mora da *promeni svoj nastup* (istakao Z. Đ.) Ona je do sada pretežno nastupala kao prosvetiteljska, didaktička, ocenjivačka i akademska stranka. Njena glavna snaga sastojala se u razložnosti argumentacije i u opisivanju grešaka koje čini režim. DS je retko, ili nikada saopštavala šta bi ona sama učinila da je kojim slučajem na vlasti. DS je najčešće izbegavala konfrontacije sa političkim protivnicima, a ne retko sa ponašala kao da nije stranka nego politička savest svih stranaka i neka vrsta sudije. Ovakav nastup imao je ograničen uspeh. Doneo nam je malo glasova, malo protivnika, ali i malo pristalica. Postali smo prosečna, troma, monotona stranka, stranka od koje se ne očekuju iznenađenja.“ Ova Đinđićeva prilično tačna dijagnoza bila je uvod u njegove predloge za novi nastup stranke.

Po Đinđićevom mišljenju, „odlučnost“ je osobina koju stranka mora da ispolji da bi uopšte bila uzeta u obzir od strane birača. U nastupu Mićunovića stranka se „odlikuje umirujućim, blagim, opširnim i često dvosmislenim nastupom“. Potrebna je stoga odlučna promena nastupa: „I dalje ćemo se zalagati za umerene ciljeve, ali ćemo u borbi za te ciljeve prihvatiti metode koje nam nameću naši protivnici. Pošto su oni jači, i u većini su, mi možemo ostati u igri samo ako im odgovorimo istom merom. Ubuduće nas niko ne može napasti a da mu ne uzvratimo, istim načinom na koji smo napadnuti.“ Kako je Đinđić video sadržaj novog nastupa? „U svom konkretnom i odlučnom nastupu, DS treba da se što pre oslobodi profesorske učenosti i pridike, i da u osnovnim crtama kaže kakvu Srbiju hoće, kao i da navede osnovne korake ka ostvarenju tog cilja. To je platforma za saradnju sa drugim strankama, bilo da su na vlasti ili u opoziciji. DS nema kompleks ni prema jednoj stranci. Mi želimo radikalne promene u Srbiji, imamo jasnu svest o načinu sprovođenju promena, a onda za taj zadatak tražimo političku podršku naroda, kao i saveznike među ostalim strankama. Politička misija DS treba da bude izrada akcionog programa, „za novu Srbiju“ koji će poslužiti kao ferment za ubrzano sazrevanje opozicije“.

Đinđić je formulisao i taktiku za predstojeće izbore: „DS treba jasno da kaže ono što je do sada stidljivo zastupala. Od trenutka raspada Jugoslavije zalažemo se da srpski narod dobije svoju državu svuda gde je u većini. Cilj nacionalnog programa je stvaranje zajednice srpskih država“. Ta država, po njegovom uverenju, treba da počiva na „principima poštovanja građanskih prava i prava manjina“ U tom trenutku, „glavni zadatak je da se ostvareni ciljevi politički osiguraju mirovnim ugovorima i diplomatskim aktivnostima“. Osnovna poruka za izbornu kampanju glasila je – demokrate bi „i pod uslovima sankcija uspješnije vodili državu nego socijalisti“. Demokratska stranka će uvesti „strogu kontrolu primarne emisije novca, robnih rezervi i policije. Odmah ćemo reformisati sudstvo i državnu upravu“. „Mi smo od svih stranaka najpogodniji da u najkraćem realnom roku ukinemo sankcije. Našu stranku najviše uvažavaju jer nikada nije bila ekstremistička“ – zaključio je Đinđić.

Đinđić se založio i za nov medijski nastup. „U predizbornoj kampanji naša stranka treba da iskoristi stari imidž i da ga oplemeni novim. Naša glavna poruka treba da glasi: Mi vam garantujemo najviše promena uz najmanje rizike. Prvi deo poruke tek treba da zaslužimo promenama u samoj našoj stranci, a drugi je rezultat našeg dosadašnjeg nastupa.“

Pred najavljene parlamentarne izbore 1993. godine stranka je bila na pragu nove podele. Ipak, postignut je džentlmenski sporazum između već jasno polarizovanih strana, oličenih u Dragoljubu Mićunoviću s jedne i Zoranu Đinđiću s druge strane. Po tome dogovoru, Đinđić je trebalo da bude nosilac republičke a Mićunović savezne liste kandidata, dok bi se pitanje vođe stranke rešilo posle izbora. U skladu sa takvim opredeljenjem za nosioca svih lista na republičkim izborima određen je dr Zoran Đinđić. On je insistirao da politika DS „treba da bude ofanzivna u smislu prijavljene pretenzije da hoćemo u svemu tome i da to

možemo da činimo bolje od drugih“. Upravo takvim pristupom bila je obeležena predizborna kampanja Demokratske stranke koju je predvodio Đinđić.

U toku kampanje, Đinđić se oslonio na krug svojih prijatelja koji nisu bili članovi Demokratske stranke ali koji su, pre svega iz ličnog prijateljstva i poverenja u njegove kvalitete, pomogli svojim resursima izbornu kampanju. Oni su i kasnije ostali uz Đinđića, kao značajni finansijeri i oni koji su logistički pomagali Demokratsku stranku. Pojedini od njih su zbog tog angažmana od tada pa i u vremenu posle Đinđićevog ubistva bili na meti glasina političkih protivnika DS, žute štampe, državne bezbednosti. Đinđićevo prijateljstvo sa biznismenima u usponu kakvi su bili Dragoljub Marković, Miodrag Kostić, Milan Beko ili Vladimir Popović ostaće karakteristika njegovog vanstranačkog okruženja i u narednom periodu. Njegovu kampanju i propagandni imidž kreirala su poznata medijska imena, Nebojša Đukelić, Aleksandar Tijanić, Srđan Šaper. Krajem novembra Demokratska stranka je zaključila ugovor sa *Spektra grupom*, kojim se ova firma obavezala da preuzme ekspertski posao: planiranje, kreiranje, sprovođenje i konsalting za promociju DS u periodu predizborne kampanje decembra 1993. godine.

Kampanja je bila prva proba Đinđićevih organizacionih sposobnosti. Pod sloganima *Pošteno* i *Đinđić – Demokratska*, krenulo se u potpuno nov tip kampanje, sa oslonom na tada slobodne medije Studio B, TV Politiku i mrežu lokalnih medija u Srbiji. Đinđić je 16. novembra dostavio svim članovima Glavnog odbora, poslaničkim kandidatima i izbornim štabovima predlog platforme DS i stavove koji će se zastupati u kampanji. Dva stava su bila ključna: rešavanje nacionalnog pitanja kroz zajednicu srpskih država kao krajnjim ciljem; formiranje demokratske vlade koja će vratiti poverenje građana u državu i njene institucije. Akcioni program demokratske vlade predviđao je izradu strategije razvoja zemlje posle ukidanja sankcija, postizanje mira u Bosni i ukidanje sankcija. Đinđić je kao noseći stav proklamovao da će „Demokratska vlada sa najvećom odgovornošću i uz najstrožu javnu kontrolu upravljati oskudnim dobrima kojima Srbija još raspolaže.“ U toku kampanje Đinđić je uputio apel zemljama koje su sprovodile sankcije protiv Srbije radi poboljšanja humanitarne situacije u zemlji. Svim strankama koje su učestvovala na izborima 19. novembra poslao je pismo da se pridruže njegovom apelu, kako bi posredstvom misije Savezne Republike Jugoslavije kod UN sa tim dokumentom upoznao predstavnike zemalja članica Komiteta za sankcije pri Ujedinjenim nacijama.

Nije prošlo ni godinu dana od prethodnih izbora, a Đinđić je ponovo bio angažovan u izornoj kampanji širom Srbije. U Malom Zvorniku je izjavio: „Demokratska stranka ne obećava da će sve probleme rešiti odmah ali obećava da će na najodgovornija mesta dovesti poštene i stručne ljude koji će savesno i u interesu građana obavljati svoj posao“. Njegovo uverenje „Ko želi da se bavi politikom u Srbiji, mora prepešačiti Srbiju, da dobro upozna i narod i zemlju, ko na to nije spreman, nema šta da traži u srpskoj politici. To i jeste glavna odlika naše izborne kampanje“ – podržao je Glavni odbor DS. Demokrate su na iz-

borima održanim 21. decembra 1993. osvojili 29 mandata sa 496.044 glasova. Bilo je to četvrto mesto: iza Socijalističke partije Srbije sa 123, DEPOS-a sa 45 i Srpske radikalne stranke sa 39 mandata. Demokratska stranka Srbije Vojislava Koštunice imala je svega 7 mandata. Zoran Đinđić je postao poslanik i šef odborničke grupe demokrata u republičkom parlamentu.

Neposredno posle parlamentarnih izbora 22. decembra 1993, Đinđić je na sednici Izvršnog odbora istakao potrebu da se održi skupština DS, koja je bila dogovorena, ali potom odložena zbog izbora. Trebalo je usvojiti izmene statuta, ojačati opštinske odbore, Glavni odbor učiniti operativnim organom, statutom ustanoviti pravilo da je svaka skupština izborna sa predlozima kandidata za novog predsednika koji podrži potpisima dovoljan broj članova Glavnog odbora.

Sednici proširenog Izvršnog odbora održanoj 28. decembra 1993. prisustvovalo je uže rukovodstvo stranke. Vođena je rasprava o načinu izbora poslanika, jer ta procedura nije bila predviđena statutom nego je trebalo da bude uređena posebnim poslovníkom, koji još nije usvojen. Dragoljub Mićunović je tražio da se funkcionisanje vrati u pređašnje stanje, jer je kampanja završena, a neke službe stranke bile su izmeštene van centrale. Đinđić je odbacio diskusiju o tome ocenivši da takva pitanja nisu prioritarna. „Ono o čemu se dogovorimo na Skupštini biće relevantno za dalji rad stranke. Spor u stranci koji je zamrznut zbog raspisivanja izbora nije rešen. Mićunović je posle odlaska Đinđića na opštinski odbor u Aranđelovcu, rekao da je on „jediní koji se žrtvovao pristajući na kompromis zbog izbora.“ U raspravi su izneti polarizovani stavovi o tome ko je u pravu. Labus je insistirao na kompromisu i smatrao da stranka treba da bude zadovoljna sa 29 poslanika u parlamentu. „Dr Zoran Đinđić“, rekao je Labus, „jeste počeo sam kampanju, ali su se u toku kampanje i drugi uključili, pre svega poslanici republičkog i saveznog parlamenta, te su stavovi u kampanji usaglašavani i korigovani. Što se tiče kompromisa, činjenica ja da su oni koji su izgubili na glasanju o tome ko vodi kampanju istu opstruirali kroz organe stranke, a da su zbog toga, oni koji su na glasanju dobili, morali da prave neku vrstu paralelnih organa i službi. Ono što brine je da je predsednik Stranke „objavio rat“ ako ostane u manjini. Cepenje stranke bio bi kraj njegove političke karijere i zato treba napraviti atmosferu i proceduru da obe strane ostanu u stranci nezavisno od ishoda skupštine. Dr Zoran Đinđić se ne može kvalifikovati kao „pučista“, jer je od početka tražio da se glasa o njegovom predlogu za vođenje izborne kampanje. Dužnost predsednika stranke je bila da to prihvati u primerenom roku a sve drugo je bilo odugovlačenje. Takođe, nema smisla govoriti o tome da smo prodali stranku. Predložio je da do glasanja niko ne daje izjave za javnost o odnosima u stranci“, završio je Labus. Mićunović je ponovo insistirao na pravilima i statutu.

Nešto kasnije, doneta je odluka da se 29. januara 1994. održi vanredna skupština u Beogradu. U opštinskim odborima DS prethodno su održani sastanci na kojima je u većini od preko 60 odbora podržan Zoran Đinđić. Predlozi za pot-

predsednike bili su različiti. Takođe, 68 članova Glavnog odbora su potpisima podržali Đinđića.

Na vanrednoj skupštini, koja je imala sve elemente prekretnice, u početku su postojala dva dnevna reda: jedan predsednika Mićunovića koji je ukazivao da Skupštinu treba održati 5. februara prema statutu i drugi predsednika IO Đinđića koji je tražio da se raspravlja o poverenju predsedniku stranke. Posle burnog početka i glasanja, sa 266 prema 74 usvojen je Đinđićev predlog. Nakon uvodnog Mićunovićevog obraćanja, usledio je izveštaj predsednika IO Đinđića koji je rekao da je pogrešio što se nije kandidovao u februaru prethodne godine mada su to tada mnogi od njega tražili. Demokratska stranka se, po njegovom mišljenju, pretvorila u stranku sa nejasnim ciljevima, bez snage i pobeđničkog mentaliteta, koja se bavila formom, a ne sadržinom. Po njemu, nije reč o opredeljenju prema ličnosti već prema koncepciji. U stranku se mora uvesti nova energija ali tako da se ona ne pocepa – istakao je Đinđić.

U svom izlaganju Mićunović je ocenio da postojeći problem ima lični i stranački aspekt. Novo rukovodstvo je vodilo borbu na neprimeren način, preuzevši monopol na kontakte sa medijima; finansijski moćnici ugrožavaju budućnost Demokratske stranke. Mićunović se upitao „kuda ide naša stranka?“ i „šta se dobija od koalicije sa SPS-om“, ocenivši da je došlo do „moralne erozije“, a potom je podneo neopozivu ostavku na mesto predsednika stranke. Đinđić je odbacio optužbe o svojoj ambicioznosti i o finansijskim moćnicima, rekavši da će predsedničko mesto u budućnosti biti podložno proveru. Većinom glasova na kraju je usvojena ostavka predsednika Mićunovića.

Tako je 29. januara 1994. za novog predsednika stranke izabran dr Zoran Đinđić i na njenom čelu ostao je sve do marta 2003. kada je ubijen u atentatu. Njegov dolazak stvorio je od Demokratske stranke pravu političku organizaciju, tada sa 29 poslanika, dinamičnu stranku, koja je počela da prevazilazi krug urbanog postojanja. Vlada Gligorov smatra da je Đinđić težio „političkoj emancipaciji“, kao i tome da „preraste“ grupu iz koje je nastala stranka. „Nema sumnje da ga je opila mogućnost da zaista preokrene politički život u Srbiji. To će ga koštati i dovesti u sukob sa intelektualnim i političkim krugom iz kojeg je potekao“, pre svega sa Dragoljubom Mićunovićem. Sam Mićunović se sećao kasnije da su se njihovi odnosi „zamrzli u ličnom kontaktu“, ali da je uzajamno poštovanje ostalo. Sa delom pristalica Mićunović se potom odvojio u stranku nazvanu Demokratski centar.

Đinđić je već kao predsednik Izvršnog odbora DS postao svestan odlučujuće važnosti partije kao političkog aktera, a kao lider DS dobio je priliku da utiče na tok političkih i istorijskih događaja. Partiju je video kao „nužan instrument promena“ a njene članove kao „aktivističko jezgro, ljudski supstrat promena“, smatra Vlada Goati. „Za njega je presudna šansa da se pomoću partije otpočnu ili ubrzaju društvene promene, a ne partijski angažman *per se*“. U više kasnijih javnih nastupa Đinđić je govorio o stranci kao o „preduzeću“. Takav stav je, između ostalog, podrazumevao da stabilna partija mora da ima razvijenu

infrastrukturu. Konačno, Đinđić je aktuelizovao pitanje izbornog učinka kao elementa uspešnosti delovanja partije. Rukovodstva mnogih opozicionih partija u Srbiji sve do 2000. toj temi nisu posvećivala pažnju ili su je marginalizovala. „Važno je naglasiti da je kriterijum izborne uspešnosti Đinđić primenio i na sebe, jer je kao predsednik Izbornog štaba DS na republičkim parlamentarnim izborima u decembru 1993, vezao svoje kandidovanje za predsednika stranke osvajanjem najmanje 20 mandata, umesto 6 mandata koliko je DS zadobila na izborima 1992. Postavljeni uslov je daleko premašen, jer je DS na izborima 1993. izvojevala 29 mandata... Ostvarena smena na čelu DS posledica je, naravno, ne samo dobrog rada Izbornog štaba i zavidnog rezultata DS, nego i demokratske klime unutar stranke i sa tim povezane spremnosti delegata Izborne konferencije da rukovodeći se principom političke uspešnosti glasaju za novu ličnost na vrhu partijske piramide.“

Iskušenja novoizabranog republičkog parlamenta bila su vidljiva odmah po njegovom prvom sazivu, prevashodno zbog gotovo izjednačenog broja poslanika što je imalo direktan uticaj na sastavljanje vlade i izbor predsednika Skupštine. DEPOS, DS i SRS i ostale stranke manjina imali su jednog poslanika više od socijalista. Dušan Mihajlović o tome piše: „Rezultati izbora probudili su apetite opozicije i zbližili je. Počeli su sastanci u sedištu SPO-a, kod restorana „Šeher“. Tu smo bili svi. I Vojislav Šešelj, Vesna Pešić i Zoran Đinđić. Imali smo bezbroj sastanaka... Naš prvi zajednički stav je bio da, pošto imamo većinu, treba da damo predsednika Narodne skupštine Srbije. Svi smo se lako složili. Kad je parlament konstituisan, počeli su razgovori o kandidatima za predsednika skupštine. Tek posle toga je Milošević kao predsednik Republike, počeo razgovore o tome kome da poveri mandat za formiranje vlade.“ Milošević je pozvao opoziciju da prihvati ideju o vladi narodnog jedinstva. „Ponudio je da on odredi premijera, koji ne mora da bude socijalista, a da opozicija da 4 do 5 potpredsednika, kao i da izabere 4 resora koja hoće da vodi, izuzimajući MUP Srbije. Opozicija je jedinstveno predložila Voju Mihajlovića, a SPS je predložila Dragana Tomića“.

Pojedini analitičari smatraju da je u tim trenucima Đinđić u javnom političkom životu nastavio „staru Mićunovićevu politiku ekvidistance“ i da se pred izbore odredio kao „konstruktivna opozicija.“ Odnosno, da je tokom predizbornog predstavljanja „slao jasne znake da bi u ime „narodnog spasa“ pristao i na sporazumnu vladu sa SPS-om, jednako kao i sa ostatkom opozicije.“ Srpski pokret obnove, DSS i SRS sumnjicali su Đinđića kako nije prava opozicija i da je spreman „da izda“ samo ako mu Milošević učini dobru ponudu. O tome piše i Dušan Mihajlović: „Znajući za dogovor sa Đinđićem i ambiciju da bude premijer, plašili smo se da demokrate same uđu u vladu narodnog jedinstva“.

Prva sednica Narodne skupštine počela je 26. januara, a nastavljena je 1. pa 8. februara 1994. godine. Lider demokrata je bio među onima koji su imali vodeću reč na ovim dramatičnim sednicama. Posle debate na jednoj od njih, Đinđić je izvestio o ishodu dogovora šefova poslaničkih klubova. „Odnos snaga u

parlamentu je takav da svaka strana može na efikasan način da blokira ovaj drugoj strani da postigne svoj politički cilj. Politički cilj je ovoga puta bio izbor predsednika Skupštine, ali ne treba da se zavaravamo: ovo je samo problem na kome će se ove snage isprobavati. Slede nam i drugi veliki problemi i ako ne nađemo ključ, ako ne nađemo formulu za jedno globalno rešenje odnosa svih snaga, mi ćemo ovu blokadu doživljavati svakih mesec dana bar po jednom i diskreditovaćemo ovaj parlament, u mnogo većoj meri nego što je to bilo u staroj skupštini.“ Đinđićevo izlaganje su sa izuzetnom pažnjom pratili svi poslanici, predosećajući da je reč o prelomnom trenutku – ili će se naći kompromis, ili će taj skupštinski saziv teško izbeći sudbinu prethodnog. Lider demokrata je ocenio da platformu za dogovore treba proširiti i „uključiti još neke elemente“ (zbog toga sednicu treba odložiti) i „pronaći politički kompromis“. Narednog dana Đinđić se takođe založio za dogovor, jer „bez njega nema rešenja“, ukazujući da su obe strane „podjednake i tehničkim odnosom snaga u Parlamentu, jasno je da bez dogovora, znači, jedna protiv druge, teško mogu svoju pretenziju da ostvare.“ Postavio je i pitanje: „Ko će, međutim, da učini prvi korak? Kako taj ustupak treba da izgleda?... Pitanje je za naše članove, za naše birače, za naše stranke. Kako ćemo mi pred njim da se pojavimo i da im kažemo: Mi smo napravili sjajan dogovor, trgovinu sa socijalistima. Ona se sastoji u tome što smo im dali mesto predsednika Skupštine, i sve ono što oni sada imaju... a oni će nama... dati da mi učestvujemo u vlasti... To ne bi bio nikakav kompromis; to sa stanovišta naših stranaka, ne bi bilo nikakvo rešenje! Sporazum nije postignut.“

U glasanju za predsednika Skupštine, Socijalistička partija Srbije je uspela da obezbedi glasove četvorice opozicionih poslanika i da izabere svog predsednika skupštine sa 127 poslanika. Lider Nove demokratije seća se tih trenutaka: „Svi poslanici DEPOS-a, koji je tada bio jedinstven poslanički klub, glasali su tako što su kontroloru Milanu Božiću pokazali svoj listić pre spuštanja u kutiju.“ Na zaprepašćenje opozicije i javnosti, za predsednika skupštine na volšeban način izabran je Dragan Tomić i to sa četiri glasa više! „Jasno je bilo da je neko izdao i napravio tajni dogovor sa socijalistima“, piše Mihajlović.

Socijalisti su obezbedili većinu, ali je ostala sumnja da je Demokratska stranka tajno pomogla glasanje u parlamentu. Đinđić je sutradan na konferenciji za štampu objasnio da poslanici njegove stranke nemaju nikakve veze sa tom glasačkom manipulacijom, ukazujući na nezainteresovanost kontrolora iz DSS-a i na činjenicu da niko nije kontrolisao ukupan broj štampanih listića. Sumnja prema DS je ipak polako nestajala, ali se tek kasnije videlo da je Nova demokratija, jedna od manjih partija u DEPOS-u, ušla u vladu. Pojedini analitičari su delili mišljenje da se Đinđić tada nadao ulasku u vladu „pa i premijerskom položaju“, kao i da je bio na „najboljem putu da izvuče nešto od Miloševića, (a) u igru je uletela Nova demokratija“. Sa druge strane, lider SPO Vuk Drašković je ispoljavao surevnjivost prema Đinđiću i baveći se njime nije sprečio novodemokrate da uđu u koaliciju sa Socijalističkom partijom Srbije.

Uporedo sa intenzivnim parlamentarnim životom, Demokratska stranka je vodila niz političkih aktivnosti koje su povećavale njenu moć. Novo rukovodstvo se okrenulo ojačavanju infrastrukture stranke. U proleće 1994. osnovano je više do 50 novih opštinskih odbora i učlanjeno preko 10.000 novih članova. U govoru na redovnoj skupštini Opštinskog odbora Novi Beograd, 23. februara 1994, Đinđić se založio za povećano prisustvo stranke u medijima i za „silazak u narod“. Demokratska stranka nije više bila stranka koja „sedi“ u Beogradu i iz svog kabineta šalje proglose. Đinđić je najavio i reorganizaciju stranke: „Prvi zadatak je promena statuta DS“.

Kao novoizabrani predsednik, Zoran Đinđić je preuzeo niz koraka da bi učvrstio pozicije demokrata na političkoj sceni. Devetočlana delegacija DS koju je sam prevodio sastala se 20. februara 1994. sa rukovodstvom Republike Srpske na Palama. U tom trenutku, Srpska demokratska stranka je predstavljala značajnog političkog činioca sa velikim otklonom od Miloševića. Sa druge strane, rat je činio da proces zaokruživanja srpskih teritorija još uvek bude pod pitanjem. Promišljanje nacionalnog pitanja bilo je veoma aktuelno u srpskoj opoziciji, pa i u Demokratskoj stranci, posebno kod njenog predsednika i pojedinih saradnika koji su ga pratili tom prilikom. Đinđića i njegove saradnike dočekali su predsednik Republike Srpske Karadžić, sa saradnicima Krajišnikom, Buhom, Koljevićem i ostalima iz vrha SDS, odnosno Republike Srpske. Đinđić je u svom obraćanju rekao da se Demokratska stranka odlučila za dolazak na Pale u vreme kada je bilo skoro izvesno da će uslediti vojna intervencija NATO na Republiku Srpsku. Namera DS je da pokaže solidarnost demokratske Srbije sa Srbima van Srbije, a pretnjama vojnom intervencijom treba se suprotstaviti jedinstvom, kao novim kvalitetom. Boravak delegacije Demokratske stranke na Palama je prekretnica u odnosu opozicione javnosti prema Srbima van Srbije, a zajednički cilj je jedna država i potpuna integracija u svakom pogledu – istakao je lider demokrata. Integracija srpskog naroda daleko je teži zadatak od stvaranja države, a po Đinđićevom mišljenju poseta DS Republici Srpskoj neće biti elemenat konfuzije već jedinstva. Predsednik RS Radovan Karadžić je istakao da Srpska demokratska stranka ima najbolje veze sa DS u odnosu na ostale stranke. Po njegovim rečima, saradnju su do tada vodili Đogo i Perišić, ali se očekuje da se ta saradnja institucionalizuje. Istakao je da saraduju sa Miloševićem kao državljanom, ali da sa Socijalističkom partijom Srbije nemaju nikakve kontakte. Postoje velike simpatije za demokrate i velika sličnost DS i SDS – istakao je Karadžić.

Početak marta doneo je nova iskušenja unutar same Demokratske stranke. Na spisku potencijalnih ministara nove vlade („narodnog jedinstva“) pojavljuju se dvojica poslanika DS, Slobodan Radulović (direktor C-marketa) i Radoje Đukić (direktor istoimene Konfekcije). Stranka se iznenadno uzdrimala: da li prihvatiti ovaj poziv i ući u vladu ili ne. Dilemu je presekao Glavni odbor, koji je 11. marta 1994. odlučio da se ne ulazi u vladu, a da će dvojica potencijalnih kandidata biti isključeni ako postanu ministri. To se i desilo 14. marta kada su Radulović i Đukić isključeni, jer su postupili suprotno stavu Glavnog odbora DS od

9. januara da neće ulaziti u vladu. Na Glavnom odboru, Đinđić je naveo da su tokom razgovora o vladi ustanovili kako „kao stranka nemamo prirodne saveznike, već prirodne protivnike, čak i na našoj strani političke scene.“ Ukazavši na to da su pojedine opozicione stranke imale blaže kriterijume za ulazak u vladu od DS, on je istakao da je potrebno definisati programske zahteve pre ulaska u bilo kakve političke veze. Njegova poruka je bila jasna: „U ovu Vladu ne ulazimo ne zato što je socijalistička, već zato što u njoj ne možemo da ostvarimo svoja obećanja i bilo koje ozbiljne promene u društvu. Važno je da sačuvamo prisebnost i da u svakoj konkretnoj situaciji znamo šta hoćemo, da vidimo da li to što hoćemo možemo da ostvarimo i sa kim.“

Na poslaničkom klubu 14. marta 1994. Đinđić je objasnio stav demokrata da se ne glasa za novu vladu. Pre svega to mora biti striktno, jer su u medijima narasle insinucije i pretpostavke oko ponašanja Demokratske stranke. U Narodnoj skupštini 15. marta Đinđić govori o tekućoj „čudnoj transformaciji političke vlasti u ekonomsku vlast“ i predlaže vladi da reguliše mehanizam kojim bi se sprečilo da političari postaju direktori i prenose vlast sa politike na privredu. Svi ministri, po njemu, treba da zamrznju svoje direktorske funkcije dok su na dužnosti. „Želim da upozorim mandataru da ga već u narednih nedelju dana čekaju vrlo konkretna pitanja“. Konačno, Đinđić objašnjava zašto će poslanici DS biti uzdržani prilikom glasanja: „To nije vlada narodnog jedinstva za koju smo se zalagali, nećemo glasati protiv, jer je stanje takvo, da nam je Vlada neophodna. Podržaćemo svaku meru i potez Vlade koji su u interesu naroda, ali kritikovaćemo sve ono što nije u redu“.

Početkom aprila 1994. delegacija Demokratske stranke, sa Đinđićem na čelu, otputovala je u Rusiju. Cilj posete je bio da se uspostavi saradnja sa programski bliskim političkim strankama, stekne uvid u političku situaciju u Rusiji i razgovara sa političkim partnerima o ukidanju sankcija.

Kao poslanik i šef parlamentarne grupe DS, Đinđić je aktivno učestvovao u radu parlamenta. Prilikom glasanja za budžet 18. aprila 1994, kritikovao je predlog budžeta ocenivši da je to „Nova vlada koja vodi staru politiku... U odnosu na suštinske sistemske stvari, ne postoji namera ove Vlade da nešto dira, ne postoji čak namera Vlade da te sistemske stvari imenuje... Ništa bez promene sistema“. Na konferenciji za štampu 29. aprila govorio je o iskušenjima ekonomskog programa Dragoslava Avramovića, ali je izložio i ideje o privatizaciji kroz besplatnu podelu deonica. Tom prilikom osvrnuo se na nacrt zakona o vraćanju stare devizne štednje, zakona o stranim ulaganjima, zakona o revalorizaciji uplata u procesu transformacije preduzeća i na niz drugih zakona koje je DS pripremila. Na sledećem zasedanju Skupštine otvorio je pitanje državne televizije, ocenjujući da je ona „probni kamen demokratije“ i da je „dužna da bude sredstvo višestranačke demokratije“. Državna televizija je u to vreme, po Đinđićevom mišljenju, ugrožavala svojom pristrasnošću parlamentarni sistem i predstavljala hroničan problem.

I u tom sazivu parlamenta, Đinđić se pokazao kao precizan, britak i pragmatičan govornik o čemu su poslanici i građani koji su pratili TV prenose skupštinskih sednica mogli da steknu uvid još od 1990. godine. Gledaoci su sada bili u prilici da porede Đinđića sa Vukom Draškovićem koji se našao prvi put u parlamentu, na čelu SPO-ove poslaničke grupe, kao i sa Tomislavom Nikolićem, koji je tada slovio za najubojitijeg u replikama i napadima na Miloševiću vlast. Đinđić, pak, nije mnogo polagao na „literarne“ efekte – činjenice su mu bile važnije od stilskih figura, podatak od efektne komparacije. Istoriju je ostavljao istoričarima. Pronicljivim, analitičkim duhom izvlačio je suštinu problema o kome govori. Povremeno, u nastojanju da nešto podrobnije objasni, „odluta“ od teme, ali se brzo vraća, ne gubeći nit... Retko „udara“ na ličnost, u centru pažnje mu je pojava, ali ako zatreba, ume da uzvрати udarac... Gestikulacija mu je umerena, njome pocrtava snagu reči... Veoma uverljiv, precizan, sa razvijenim osećajem za analitičnost, što svakako podrazumeva i široku kulturu, besednički talenat ali i vrlo ozbiljne pripreme, čiji su delimično svedoci i predstavnici poslaničke grupe Demokratske stranke, pre izlaska za govornicu, žustro ispisuje teze na koje nekad i ne baci pogled... Ako se tome doda da „hvata i na simpatičnost“... Đinđićevi nastup skoro nikoga ne ostavljaju ravnodušnim – piše poslanik Panajotović.

Većina poslanika Demokratske stranke, kao i njihov lider u svojim nastupima pred skupštinskom govornicom nisu čitali unapred pripremljene tekstove. To je smatrano imidžom Demokratske stranke i uopšte modernim političkim nasleđem. Đinđić je prvih meseci organizovao medijske kurseve koje je poslanicima držao Nebojša Đukelić, nastojeći na utiče na stil nastupa demokrata u parlamentu. I to je bio specifičan dobitak za medijski imidž Demokratske stranke.

U vreme kada je došlo do naglog rasta Demokratske stranke i velikog broja novih opštinskih odbora i članova, održana je četvrta vanredna skupština 26. juna 1994. u Novom Sadu. Na njoj je usvojen nov statut i pokrenut postupak za donošenje novog programa DS. Početkom jula stranka se uselila u prostorije u Krunskoj 69, gde je ranije bila iračka ambasada. Zgrada, inače vlasništvo opštine Vračar, od tada postaje poznata u žargonu stranke kao „Centrala“. Stranka je u aprilu formirala resorne odbore u saglasju sa novim statutom, a Programsko-politički savet je 22. juna imenovao novog urednika *Demokratije*.

Zoran Đinđić je te, 1994. godine ovako pozicionirao svoju stranku na srpskoj političkoj sceni: „Naša stranka se nalazi između čekića i nakovnja, što je prirodno za stranku u centru. Kad neko s jednog opozicionog pola želi da se primakne socijalistima kako bi sa njima razgovarao, normalno je „da pređe preko nas.“ Poziciju centra mi iskazujemo umerenim odnosom prema predsedniku Miloševiću i prema državi. Ako hoćemo da budemo Demokratska stranka, ne možemo da se ponašamo kao radikali.“

Bojan B. Dimitrijević

A DYNAMICAL CHANGE

Zoran Djindjić takes over The Democratic Party Leadership 1993–1994

Summary

The article describes the interior party life of the Democratic Party in period 1993–1994. After the relatively unsuccessful result on the parliamentary elections in late 1992, Zoran Djindjić as a chief of the Democratic Party executive board made a serious attempt to reorganize the party structure. It produced much better outcome on the next parliamentary elections in December 1993, enabling the party to have 29 members (of 250) in the Serbian parliament. It was the highest success of the Democratic Party in any parliamentary elections in 1990-ties. Then at the party assembly held in January 1994, Djindjić overtook the leadership of the Democratic which lasted until his assassination in March 2003. The article was written on the basis of the original party archival sources held nowadays at its Documentation Centre.